

NT2taalmenu.nl

Lezen B1

De geschiedenis van Nederland

Inhoud:

Tekst 1 – Wie was Willem van Oranje?	Pag. 3
Tekst 2 – De ‘Gouden Eeuw’	Pag. 11
Tekst 3 - Rembrandt	Pag. 19
Tekst 4 – Het planetarium van Eise Eisinga	Pag. 28
Tekst 5 - Napoleon en de Franse tijd	Pag. 34
Antwoorden	Pag. 42

1. Wie was Willem van Oranje?

Willem van Oranje is een belangrijk persoon in de Nederlandse geschiedenis. Hij begon een opstand¹ tegen de koning van Spanje. Pas na 80 jaar oorlog werd Nederland een onafhankelijk² land.

Een Duitser wordt prins in Frankrijk en verhuist daarom naar Nederland

Willem van Oranje wordt in 1533 in Duitsland geboren. Zijn ouders zijn protestant³. De koning van Spanje, Karel de Vijfde, is katholiek. Hij is ook koning van een groot deel van Europa, bijvoorbeeld van Duitsland, Frankrijk en van 'de lage landen' (Nederland en België). In 1544 sterft een neef van Willem, en erft⁴ Willem het prinsdom Oranje in Frankrijk. Hij is dus ineens een prins.

Het prinsdom Oranje (het roze stuk op de kaart) ligt in Zuid-Frankrijk

De koning van Spanje vindt dat goed, maar dan moet Willem wel aan het hof⁵ in Brussel komen wonen en katholiek opgevoed worden. Daarom verhuist Willem als hij 12 jaar is naar Brussel, naar 'de lage landen'. Later gaat hij voor de koning van Spanje werken. Hij is een soort ambtenaar⁶.

Willem van Oranje

Karel de Vijfde

Het hof van Karel de Vijfde in Brussel

De beeldenstorm en het begin van de oorlog

Het is 1566. Veel mensen in Nederland zijn ontevreden. Ze zijn boos omdat ze te weinig werk, geld en eten hebben. Ze vinden dat ze teveel belasting moeten betalen aan de koning van Spanje. Ook hebben veel mensen in Nederland een ander geloof gekozen dan de koning. Zij zijn protestant. De nieuwe koning van Spanje heet Filips de Tweede. Hij is een streng katholiek. Hij noemt de protestanten 'kettters'⁷ en geeft ze zware straffen. Het volk komt in opstand. Mensen gaan de katholieke kerken in. Ze slaan de beelden in de kerken stuk. Nederlanders protesteren daarmee tegen de kerk en tegen Spanje.

De koning van Spanje is woedend⁸ als hij dat hoort. Hij wil dat iedereen, ook in Nederland, katholiek blijft. Hij stuurt de hertog van Alva om de Nederlanders te straffen. Veel protestanten worden gedood.

Willem van Oranje is het niet eens met de koning van Spanje. Hij kiest de kant van de Nederlanders. Hij vindt de koning van Spanje te streng. Hij wil dat katholieken en protestanten respect voor elkaar hebben. Na de 'beeldenstorm' (het kapot maken van de beelden in kerken) vlucht Willem naar Duitsland. Willem van Oranje is tegen de regering van de hertog van Alva. Hij wil Alva weg krijgen uit Nederland. Hij koopt kanonnen⁹ en zoekt soldaten. Hij organiseert een leger¹⁰.

Filips de Tweede

de beeldenstorm

De hertog van Alva

In 1568 is het eerste gevecht tussen de legers van Willem van Oranje en Spanje. Het is het begin van een oorlog tussen Nederland en Spanje. Willem van Oranje is de leider van de opstand tegen Spanje. In 1581 laat Nederland aan de wereld weten dat ze een onafhankelijk land zijn, en dat de koning van Spanje niet meer hun koning is. Dat doen ze met een document, dat het '*Plakkaat van Verlatinghe*' heet.

De moord op Willem van Oranje

Het is 1584. Willem van Oranje woont in de stad Delft. Spanje wil Willem van Oranje laten doden. Ze beloven veel geld aan de persoon die hem wil vermoorden. Balthasar Gerards uit Frankrijk is een streng katholiek en gelooft heilig¹¹ in de koning, Filips de Tweede. Hij wil Willem graag vermoorden. Hij schrijft in een brief naar Willem dat hij een protestant is die voor hem wil werken. Willem gelooft hem. Op 10

juli 1584 hebben ze een afspraak in het huis van Willem. Balthasar wacht beneden op Willem van Oranje. Hij heeft een pistool. Willem van Oranje loopt de trap af. Balthasar Gerards schiet op Willem van Oranje. Willem van Oranje is dood. Hij wordt in Delft begraven¹².

Balthasar Gerards

De moord op Willem van Oranje

Het einde van de oorlog

Pas veel later, na 80 jaar oorlog, tekenen Nederland en Spanje in 1648 de vrede¹³. De koning van Spanje is niet meer de baas in Nederland. Nederland is een onafhankelijk land. Een land met een eigen regering, een eigen vlag en een volkslied. Het volkslied van Nederland gaat over Willem van Oranje. Het Nederlandse volkslied heet daarom 'Het Wilhelmus'*.

1648: Nederland en Spanje tekenen de vrede in Münster (Duitsland)

* Wil je het Wilhelmus horen? Luister en kijk dan naar dit filmpje op Youtube:

[ZangExpress - Wilhelmus](#)

Woordenlijst bij 'Wie was Willem van Oranje':

1. de opstand : dat je gaat vechten tegen de machthebbers (= de mensen die de baas zijn).
2. onafhankelijk : dat je helemaal vrij bent, dat niemand anders kan zeggen wat jij moet doen
3. protestant : In de 16^e eeuw (1500 – 1600) protesteerden mensen als Maarten Luther en Johannes Calvijn tegen de katholieke kerk. Zij maakten zich los van de katholieke kerk, en werden toen 'protestant' genoemd.
4. erven : iets krijgen omdat er iemand van je familie dood is gegaan.
5. het hof : de plaats waar de koning woont (meestal een mooi paleis)
6. de ambtenaar : iemand die voor de regering werkt
7. de ketter : scheldnaam voor iemand die het verkeerde geloof heeft
8. woedend : heel erg boos

9. het kanon :

10. het leger : de groep militairen, de soldaten die voor een land vechten
11. heilig geloven : met je hele hart geloven dat iets waar of goed is
12. begraven : het lichaam van een dood persoon in een kist leggen en onder de grond stoppen. Meestal is dat buiten, op een begraafplaats, maar Willem van Oranje en zijn familie liggen in een 'grafkelder' onder de Nieuwe Kerk in Delft.

De grafkelder van Willem van Oranje en zijn familie

13. de vrede : het einde van de oorlog, de periode dat er geen oorlog is.

Oefening 1

- 1. Waarom wordt Willem prins?**
  - A Omdat zijn vader koning is.
  - B Omdat de koning van Spanje dat wil.
  - C Omdat zijn neef doodgaat.

- 2. Heeft de familie van Willem hetzelfde geloof als de koning van Spanje?**
  - A Ja.
  - B Nee.
  - C Dat staat niet in de tekst.

- 3. Waarom verhuist Willem naar Nederland?**
  - A Omdat de koning dat wil.
  - B Omdat hij Brussel een mooie stad vindt.
  - C Omdat zijn vader hem naar Brussel stuurt voor een goede opleiding.

- 4. Waarom maken de mensen de beelden in de kerken kapot?**
  - A Omdat ze arm zijn en te weinig eten hebben, en omdat ze straf krijgen voor hun geloof.
  - B Omdat ze de hertog van Alva geen leuke man vinden.
  - C Omdat Willem gezegd heeft dat ze dat moeten doen.

- 5. Waarom komt de hertog van Alva naar Nederland?**
  - A Hij is een vriend van Willem van Oranje.
  - B De koning stuurt hem naar Nederland om de Nederlanders te straffen.
  - C Hij probeert het respect terug te brengen tussen de katholieken en de protestanten.

- 6. Waarom vermoordt Balthasar Gerards Willem?**
  - A Hij werkt voor Willem, maar ze krijgen ruzie.
  - B Omdat Willem rijk is: hij wil zijn geld stelen.
  - C Hij is streng katholiek en gelooft heilig in de koning van Spanje.

- 7. Wat zei Willem toen Nederland en Spanje de vrede tekenden?**
  - A 'We zijn nu een vrij en onafhankelijk land, en ik ben jullie koning!'
  - B Hij zei niets, want hij was al lang dood.
  - C 'Ik geef jullie een nieuw volkslied: het Wilhelmus!'

Oefening 2

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. Willem	[ ]	Koning van Spanje in de tijd van de beeldenstorm
2. Karel de Vijfde	[ ]	Het kapotmaken van de beelden in katholieke kerken
3. De beeldenstorm	[ ]	Duitser die prins wordt en naar Nederland verhuist
4. Filips de Tweede	[ ]	Wordt door de koning gestuurd om de Nederlanders te straffen
5. De hertog van Alva	[ ]	Het volkslied van Nederland
6. Balthasar Gerards	[ ]	Koning van Spanje in de tijd dat Willem jong was
7. Het Wilhelmus	[ ]	De man die Willem van Oranje vermoordde

Oefening 3

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. de opstand	[ ]	niet katholiek
2. de vrede	[ ]	geld krijgen omdat iemand dood is
3. protestant	[ ]	waar de koning woont
4. de ketter	[ ]	vechten tegen de machthebbers
5. erven	[ ]	persoon met het foute geloof
6. het hof	[ ]	einde van de oorlog

Oefening 4

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

hof – verhuist – lage – onafhankelijk – erft – opstand – ineens

Willem van Oranje is een belangrijk persoon in de Nederlandse geschiedenis. Hij begon een _____ tegen de koning van Spanje. Pas na 80 jaar oorlog werd Nederland een _____ land.

Een Duitser wordt prins in Frankrijk en _____ daarom naar Nederland

Willem van Oranje wordt in 1533 in Duitsland geboren. Zijn ouders zijn protestant. De koning van Spanje, Karel de Vijfde, is katholiek. Hij is ook koning van een groot deel van Europa, bijvoorbeeld van Duitsland, Frankrijk en van 'de _____ landen' (Nederland en België). In 1544 sterft een neef van Willem, en _____ Willem het prinsdom Oranje in Frankrijk. Hij is dus _____ een prins.

De koning van Spanje vindt dat goed, maar dan moet Willem wel aan het _____ in Brussel komen wonen en katholiek opgevoed worden. Daarom verhuist Willem als hij 12 jaar is naar Brussel, naar 'de lage landen'. Later gaat hij voor de koning van Spanje werken. Hij is een soort ambtenaar.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

streng – beeldenstorm – ontevreden – belasting – straffen – gedood – stuk

De _____ en het begin van de oorlog

Het is 1566. Veel mensen in Nederland zijn _____. Ze zijn boos omdat ze te weinig werk, geld en eten hebben. Ze vinden dat ze teveel _____ moeten betalen aan de koning van Spanje. Ook hebben veel mensen in Nederland een ander geloof gekozen dan de koning. Zij zijn protestant. De nieuwe koning van Spanje heet Filips de Tweede. Hij is een _____ katholiek. Hij noemt de protestanten 'kettters' en geeft ze zware _____. Het volk komt in opstand. Mensen gaan de katholieke kerken in. Ze slaan de beelden in de kerken _____. Nederlanders protesteren daarmee tegen de kerk en tegen Spanje.

De koning van Spanje is woedend als hij dat hoort. Hij wil dat iedereen, ook in Nederland, katholiek blijft. Hij stuurt de hertog van Alva om de Nederlanders te straffen. Veel protestanten worden _____.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

leider – eens – respect – laat – leger – tegen – gevecht

Willem van Oranje is het niet _____ met de koning van Spanje. Hij kiest de kant van de Nederlanders. Hij vindt de koning van Spanje te streng. Hij wil dat katholieken en protestanten _____ voor elkaar hebben. Na de 'beeldenstorm' (het kapot maken van de beelden in kerken) vlucht Willem naar Duitsland. Willem van Oranje is _____ de regering van de hertog van Alva. Hij wil Alva weg krijgen uit Nederland. Hij koopt kanonnen en zoekt soldaten. Hij organiseert een _____.

In 1568 is het eerste _____ tussen de legers van Willem van Oranje en Spanje. Het is het begin van een oorlog tussen Nederland en Spanje. Willem van Oranje is de _____ van de opstand tegen Spanje. In 1581 _____ Nederland aan de wereld weten dat ze een onafhankelijk land zijn,

en dat de koning van Spanje niet meer hun koning is. Dat doen ze met een document, dat het *'Plakkaat van Verlatinghe'* heet.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

gelooft – afspraak – begraven – vermoorden – gaat – pistool – vrede

De moord op Willem van Oranje

Het is 1584. Willem van Oranje woont in de stad Delft. Spanje wil Willem van Oranje laten doden. Ze beloven veel geld aan de persoon die hem wil _____. Balthasar Gerards uit Frankrijk is een streng katholiek en _____ heilig in de koning, Filips de Tweede. Hij wil Willem graag vermoorden. Hij schrijft in een brief naar Willem dat hij een protestant is die voor hem wil werken. Willem gelooft hem. Op 10 juli 1584 hebben ze een _____ in het huis van Willem. Balthasar wacht beneden op Willem van Oranje. Hij heeft een _____. Willem van Oranje loopt de trap af. Balthasar Gerards schiet op Willem van Oranje. Willem van Oranje is dood. Hij wordt in Delft _____.

Het einde van de oorlog

Pas veel later, na 80 jaar oorlog, tekenen Nederland en Spanje in 1648 de _____.

De koning van Spanje is niet meer de baas in Nederland. Nederland is een onafhankelijk land. Een land met een eigen regering, een eigen vlag en een volkslied. Het volkslied van Nederland _____ over Willem van Oranje. Het Nederlandse volkslied heet daarom 'Het Wilhelmus'.

2. De Gouden Eeuw

Heel rijk in een tijd van oorlog

De 17^e eeuw, van 1600 tot 1700, wordt in Nederland ook de 'Gouden Eeuw' genoemd. Nederland, en zeker Amsterdam, waren in die tijd heel erg rijk. Amsterdam was het centrum van de wereldhandel¹: uit de hele wereld kwamen producten naar Amsterdam, en deze producten werden ook weer naar heel veel landen verkocht. En Amsterdam was ook het financiële centrum: er werd veel geld geleend en ook veel geld gebruikt voor de handel. Ook voor de wetenschap² en de kunsten (bijvoorbeeld voor schilders als Rembrandt) was Amsterdam een belangrijk centrum. Maar in dezelfde tijd was Nederland in oorlog met de koning van Spanje. Hoe kon Nederland in een tijd van oorlog zo rijk worden?

Aan zee

Één reden voor het succes van de Nederlandse economie was dat Nederland op een fantastische plek lag: aan de Noordzee. Je kunt met schepen makkelijk naar het Oosten en terug (bijvoorbeeld naar Zweden, Denemarken en Polen), maar ook naar het Zuiden: naar Spanje en Portugal. De Nederlanders kwamen dus overal, en kochten en verkochten hout, ijzer, vis en graan uit het Noorden en Oosten, en wijn en zout uit het Zuiden. In het begin van de oorlog veroverde³ Spanje veel land in Nederland, maar later kreeg Nederland weer de controle over het gebied van de rivieren. Via schepen op de Rijn⁴ kon Nederland weer handelen met Duitsland.

De Nederlanders kwamen overal...

De zeeroutes in de Gouden Eeuw

VOC

In 1602 werd de VOC opgericht⁵, de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Handelaren in Holland en Zeeland legden hun geld bij elkaar. Met dat geld werden schepen gebouwd. De schepen voeren naar Afrika en Azië. Daar kochten de Hollandse handelaren onder andere peper, koffie, thee en suiker. Producten die in Europa niet voorkwamen⁶ en die veel geld waard waren. Maar de VOC verdiende ook veel geld met de handel tussen landen in Azië. Ze kochten bijvoorbeeld opium en verkochten dat weer in China en Indonesië.

De handelaren in Amsterdam werden zo rijk dat ze prachtige huizen konden laten bouwen. De nu wereldberoemde⁷ grachten werden gegraven. Aan deze grachten lieten de handelaren hun stadspaleizen bouwen.

De 'Gouden Bocht' in de Herengracht. Daar woonden de rijkste mensen.

Nieuwe mensen, nieuwe techniek en een moderne economie

Er waren ook andere redenen voor het succes van Nederland. Er was bijvoorbeeld meer tolerantie⁸ voor verschillende godsdiensten en voor nieuwe ideeën van de wetenschap. Daardoor kwamen veel rijke mensen en wetenschappers naar Nederland. Hugenoten⁹ en Portugese en Spaanse joden waren welkom in Amsterdam, zeker als ze veel geld meebrachten. En toen Spanje het Zuiden van Nederland veroverde kwamen ook veel rijke mensen vanuit Antwerpen, dat toen de rijkste stad van Nederland was, naar Amsterdam.

Ook in de techniek had Nederland een voorsprong¹⁰ op andere landen. De molens waren misschien wel de eerste fabrieken. Zo kon bijvoorbeeld hout gezaagd worden voor de schepen. De Nederlandse schepen waren veel moderner dan de schepen van andere landen. Dat was niet alleen belangrijk voor de handel, maar ook voor de oorlog: Spanje en Nederland vochten niet alleen op het land, maar ook vaak op zee.

Een houtzaagmolen

Model van een VOC-schip

De economie was in Nederland ook veel moderner. In andere landen was de adel¹¹ de baas. Zij verdienden zelf vaak geen geld, maar leefden van het geld dat andere mensen, bijvoorbeeld boeren, voor hen verdienden. De handel vonden ze niet interessant.

Maar Nederland was een republiek, en in Amsterdam waren de burgers¹² zelf de baas. Er was er een grote financiële markt: de 'Beurs van Amsterdam'. Je kon gemakkelijk geld lenen als je een nieuw bedrijf of een nieuwe handel wilde starten. Zo gebruikten de handelaren het geld dat ze verdienden om nóg meer geld te verdienen. Ze werden dus steeds rijker.

De 'Beurs van Amsterdam'

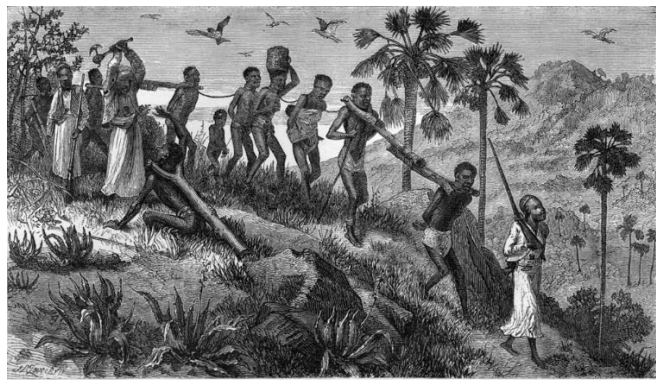
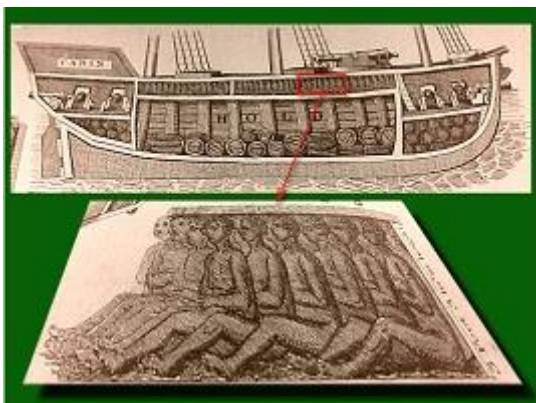
Armoede, oorlog en slavenhandel

De 'Gouden Eeuw' was voor veel mensen ook een tijd van honger, armoede en ellende¹³. In Amsterdam woonden natuurlijk ook veel arme mensen. En in de oorlog met Spanje stierven veel mensen. De mensen die op de schepen van de VOC naar Azië werkten, werden vaak ziek en gingen dood. De reis kon wel 12 maanden duren, en het eten was ongezond en het drinkwater vies.

Maar in Afrika, Azië en Zuid-Amerika vielen de meeste slachtoffers¹⁴. De VOC mocht voor Nederland oorlog voeren, en deed dat ook vaak. Zo veroverden de Nederlanders koloniën¹⁵ in Azië en Zuid-Amerika.

Jan Pieterszoon Coen werkte voor de VOC in Azië, en vermoordde bijvoorbeeld op de Banda-eilanden in Indonesië bijna alle 15.000 mensen die daar woonden. Dat deed hij omdat de Banda-eilanden de enige plaats op de wereld waren waar nootmuskaat¹⁶ werd verbouwd. Met nootmuskaat kon je dus veel geld verdienen. Maar de Bandanezen verkochten de nootmuskaat ook aan Engeland en Portugal. Dus besloot Coen ze te vermoorden.

Ook met mensenhandel verdienden de Nederlanders veel geld. In Afrika kochten de Nederlanders slaven, en brachten ze op schepen naar de koloniën in bijvoorbeeld Brazilië en Suriname. Daar werden de slaven verkocht en moesten ze heel hard werken voor de producten waar de handelaren zo rijk mee werden. In totaal werden meer dan 550.000 mensen uit Afrika als slaven naar Noord- en Zuid Amerika gebracht.

De reis op een slavenschip was zo zwaar dat veel mensen al tijdens de reis doodgingen. Ook op de plantages was het leven erg zwaar.

Wil je meer informatie over de VOC? Kijk dan eens naar deze video van SchoolTV:
<https://schooltv.nl/video/popup/de-route-van-de-voc-een-reis-vol-gevaren/#autoplay>

Of kijk bijvoorbeeld op de website van het Scheepvaartmuseum:
<https://www.hetscheepvaartmuseum.nl/>

Woordenlijst bij de 'Gouden Eeuw'

1. de handel : het kopen en verkopen van producten
2. De wetenschap : het zoeken naar kennis om de wereld te begrijpen; in de tijd van de Gouden Eeuw waren bijvoorbeeld Galileo Galilei, René Descartes, Christiaan Huygens en Antoni van Leeuwenhoek bekende wetenschappers. Wil je meer weten? Kijk dan naar deze video: <https://schooltv.nl/video/wetenschap-in-de-gouden-eeuw-onderzoek-en-ontdekkingen/>
3. land veroveren : land in een oorlog van de andere partij afpakken
4. de Rijn : een rivier die begint in Zwitserland en ook door Duitsland en Nederland loopt
5. oprichten : een organisatie officieel starten (vaak met een officieel document)
6. voorkomen : daar te vinden zijn
7. wereldberoemd : over de hele wereld zijn ze bekend
8. de tolerantie : dat je accepteert dat mensen verschillend zijn en toch in vrede moeten kunnen samenleven
9. Hugenoten : Franse protestanten. In 1572 werden in Parijs 10.000 Hugenoten vermoord; in 1685 werd hun geloof in Frankrijk officieel verboden.
10. de voorsprong : dat je vóór de anderen al iets weet of kan, dat je beter bent of (in de sport) meer punten hebt.
11. de adel : mensen van een familie die van de koning een titel hebben gekregen: bijvoorbeeld prins, hertog of graaf. Het zijn rijke en machtige mensen. Ze hebben land, en kunnen boeren voor hen laten werken. Ook kunnen ze belasting laten betalen.
12. de burgers : de mensen die in een stad of in een land wonen.
13. de ellende : dat je (veel) pijn, verdriet, ziekte en/of dood in je leven kent
14. het slachtoffer : de persoon die doodgaat, ziek wordt of op een andere manier problemen krijgt door een situatie
15. de kolonie : land buiten Europa dat veroverd wordt en dan gebruikt wordt om het eigen land rijker te maken. Nederland had in de 'Gouden Eeuw' veel koloniën in Azië, Afrika en (Zuid-)Amerika
16. nootmuskaat : een specerij: het poeder dat gemaakt is van een noot van een muskaatboom. Het wordt vaak gebruikt bij groente, maar ook bij koek en gebak.

Oefening 1

- 1. Waardoor werd Nederland in de 'Gouden Eeuw' zo rijk?**
  - A** Door het goud van Spanje te stelen.
  - B** Door de internationale handel en de koloniën.
  - C** Doordat Antwerpen de rijkste stad van Europa was.

- 2. Waarom was het belangrijk om weer controle te krijgen over de rivieren?**
  - A** Zo konden ze beter oorlog voeren tegen Spanje.
  - B** Om voedsel en water naar Amsterdam te kunnen brengen.
  - C** Voor de handel met Duitsland.

- 3. Hoe kon Nederland zo rijk worden in een tijd van oorlog? (er zijn meer antwoorden goed)**
  - A** Nederland ligt op een prima plaats voor de internationale handel.
  - B** Er kwamen veel toeristen naar de Amsterdamse grachten.
  - C** Door de tolerantie kwamen veel rijke mensen en wetenschappers naar Nederland.
  - D** Nederland was technisch en economisch een erg modern land.
  - E** De Nederlandse adel vroeg veel belasting van de boeren.
  - F** Nederlanders waren altijd eerlijk en vriendelijk tegen mensen in Afrika en Azië, en behandelden ze met respect.
  - G** Door de koloniën in Azië, Afrika en Amerika.

- 4. Waarom was de economie in Nederland zo modern?**
  - A** De economie was niet in handen van de adel, maar van de handelaren.
  - B** In Nederland stonden veel fabrieken die nieuwe producten maakten.
  - C** De Nederlandse adel was erg modern en vond de handel interessant.

- 5. Waarom vermoordde Jan Pieterszoon Coen bijna alle mensen op Banda?**
  - A** De mensen op Banda waren geen Christenen.
  - B** De mensen op Banda wilden geen nootmuskaat meer verbouwen.
  - C** De mensen op Banda verkochten de nootmuskaat ook aan andere landen.

Oefening 2

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. de adel	[ ]	het accepteren van verschillen tussen mensen
2. de wetenschap	[ ]	mensen met een titel, bijvoorbeeld graaf of prins
3. de tolerantie	[ ]	afpakken van de andere partij
4. veroveren	[ ]	het zoeken naar kennis over de wereld
5. de handel	[ ]	officieel starten
6. oprichten	[ ]	pijn, ziekte, verdriet, dood
7. de ellende	[ ]	kopen en verkopen
8. voorkomen	[ ]	daar te vinden zijn

Oefening 3

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

wereldhandel – gebied - veroverde – oorlog – reden – kunsten – zeker

Heel rijk in een tijd van _____

De 17^e eeuw, van 1600 tot 1700, wordt in Nederland ook de 'Gouden Eeuw' genoemd. Nederland, en _____ Amsterdam, waren in die tijd heel erg rijk. Amsterdam was het centrum van de _____: uit de hele wereld kwamen producten naar Amsterdam, en deze producten werden ook weer naar heel veel landen verkocht. En Amsterdam was ook het financiële centrum: er werd veel geld geleend en ook veel geld gebruikt voor de handel. Ook voor de wetenschap en de _____ (bijvoorbeeld voor schilders als Rembrandt) was Amsterdam een belangrijk centrum. Maar in dezelfde tijd was Nederland in oorlog met de koning van Spanje. Hoe kon Nederland in een tijd van oorlog zo rijk worden?

Aan zee

Één _____ voor het succes van de Nederlandse economie was dat Nederland op een fantastische plek lag: aan de Noordzee. Je kunt met schepen makkelijk naar het Oosten en terug (bijvoorbeeld naar Zweden, Denemarken en Polen), maar ook naar het Zuiden: naar Spanje en Portugal. De Nederlanders kwamen dus overal, en kochten en verkochten hout, ijzer, vis en graan uit het Noorden en Oosten, en wijn en zout uit het Zuiden. In het begin van de oorlog _____ Spanje veel land in Nederland, maar later kreeg Nederland weer de controle over het _____ van de rivieren. Via schepen op de Rijn kon Nederland weer handelen met Duitsland.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

opium – wetenschap - voorkwamen – voeren - opgericht – gegraven - verschillende

VOC

In 1602 werd de VOC _____, de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Handelaren in Holland en Zeeland legden hun geld bij elkaar. Met dat geld werden schepen gebouwd. De schepen _____ naar Afrika en Azië. Daar kochten de Hollandse handelaren onder andere peper, koffie, thee en suiker. Producten die in Europa niet _____ en die veel geld waard waren. Maar de VOC verdiende ook veel geld met de handel tussen landen in Azië. Ze kochten bijvoorbeeld _____ en verkochten dat weer in China en Indonesië.

De handelaren in Amsterdam werden zo rijk dat ze prachtige huizen konden laten bouwen. De nu wereldberoemde grachten werden _____. Aan deze grachten lieten de handelaren hun stadspaleizen bouwen.

Nieuwe mensen, nieuwe techniek en een moderne economie

Er waren ook andere redenen voor het succes van Nederland. Er was bijvoorbeeld meer tolerantie voor _____ godsdiensten en voor nieuwe ideeën van de _____. Daardoor kwamen veel rijke mensen en wetenschappers naar Nederland. Hugenoten en Portugese en Spaanse joden waren welkom in Amsterdam, zeker als ze veel geld meebrachten. En toen Spanje het Zuiden van Nederland veroverde kwamen ook veel rijke mensen vanuit Antwerpen, dat toen de rijkste stad van Nederland was, naar Amsterdam.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

molens - voorsprong - vchten – republiek – boeren - adel – financiële

Ook in de techniek had Nederland een _____ op andere landen. De _____ waren misschien wel de eerste fabrieken. Zo kon bijvoorbeeld hout gezaagd worden voor de schepen. De Nederlandse schepen waren veel moderner dan de schepen van andere landen. Dat was niet alleen belangrijk voor de handel, maar ook voor de oorlog: Spanje en Nederland _____ niet alleen op het land, maar ook vaak op zee.

De economie was in Nederland ook veel moderner. In andere landen was de _____ de baas. Zij verdienden zelf vaak geen geld, maar leefden van het geld dat andere mensen, bijvoorbeeld _____, voor hen verdienden. De handel vonden ze niet interessant.

Maar Nederland was een _____, en in Amsterdam waren de burgers zelf de baas. Er was er een grote _____ markt: de 'Beurs van

Amsterdam'. Je kon gemakkelijk geld lenen als je een nieuw bedrijf of een nieuwe handel wilde starten. Zo gebruikten de handelaren het geld dat ze verdienden om nóg meer geld te verdienen. Ze werden dus steeds rijker.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

ellende – stierven - koloniën – vermoordde – besloot - slavenhandel – voeren

Armoede, oorlog en _____

De 'Gouden Eeuw' was voor veel mensen ook een tijd van honger, armoede en _____. In Amsterdam woonden natuurlijk ook veel arme mensen. En in de oorlog met Spanje _____ veel mensen. De mensen die op de schepen van de VOC naar Azië werkten, werden vaak ziek en gingen dood. De reis kon wel 12 maanden duren, en het eten was ongezond en het drinkwater vies.

Maar in Afrika, Azië en Zuid-Amerika vielen de meeste slachtoffers. De VOC mocht voor Nederland oorlog _____, en deed dat ook vaak. Zo veroverden de Nederlanders koloniën in Azië en Zuid-Amerika.

Jan Pieterszoon Coen werkte voor de VOC in Azië, en _____ bijvoorbeeld op de Banda-eilanden in Indonesië bijna alle 15.000 mensen die daar woonden. Dat deed hij omdat de Banda-eilanden de enige plaats op de wereld waren waar nootmuskaat werd verbouwd. Met nootmuskaat kon je dus veel geld verdienen. Maar de Bandanezen verkochten de nootmuskaat ook aan Engeland en Portugal. Dus _____ Coen ze te vermoorden.

Ook met mensenhandel verdienden de Nederlanders veel geld. In Afrika kochten de Nederlanders slaven, en brachten ze op schepen naar de _____ in bijvoorbeeld Brazilië en Suriname. Daar werden de slaven verkocht en moesten ze heel hard werken voor de producten waar de handelaren zo rijk mee werden. In totaal werden meer dan 550.000 mensen uit Afrika als slaven naar Noord- en Zuid Amerika gebracht.

3. Rembrandt (1606 – 1669)

Rembrandt is een van de beroemdste Nederlandse schilders. Hij werd op 15 juli 1606 geboren in Leiden. Zijn ouders waren niet arm: zijn vader was eigenaar¹ van een molen, en zijn moeder was de dochter van een welgestelde² bakker. Rembrandt ging dan ook naar een goede school. Daar leerde hij latijn, kennis van de bijbel, klassieke literatuur³ en goede manieren. Ook kreeg hij les in schilderen. Van zijn ouders moest hij naar de universiteit, maar Rembrandt zelf wilde liever schilder worden. Op zijn 14^e jaar ging hij naar de universiteit, waar hij literatuur en theologie studeerde. maar na 2 jaar ging hij in de leer⁴ bij schilders, eerst in Leiden en toen in Amsterdam. Daarna begon hij zijn eigen schilderwerkplaats in Leiden. Toen Rembrandt 21 jaar was, verhuisde hij naar Amsterdam. Hij werd al snel een bekende schilder.

De 'Gouden Eeuw'

Rembrandt leefde in de 'Gouden Eeuw', een periode van grote rijkdom⁵. En Amsterdam was de rijkste stad van Nederland. De rijke burgers bestelden veel schilderijen voor hun stadspaleizen. Er was dus heel veel werk voor schilders. Bekende schilders uit die tijd zijn Frans Hals, Johannes Vermeer en Jan Steen. Maar Rembrandt is de bekendste van allemaal. Wat maakte hem zo uniek⁶? Waarom vinden mensen uit de hele wereld de schilderijen van Rembrandt zo mooi?

Vernieuwer

Een van de dingen die Rembrandt zo speciaal maken is dat hij een echte vernieuwer was: hij had originele ideeën en durfde nieuwe dingen uit te proberen, ook als de opdrachtgever daar niet altijd zo blij mee was. Speciaal is ook het gebruik van licht en donker in zijn schilderijen: de belangrijke mensen en dingen in zijn schilderijen staan altijd prachtig in het licht. Hij had een fantastisch gevoel voor compositie⁷ en dramatiek⁸ en wist echt leven in zijn schilderijen te brengen. Een goed voorbeeld is de Nachtwacht, het bekendste schilderij van Rembrandt. Het is een groot schilderij waarop schutters te zien zijn. Schutters waren een soort soldaten of politiemensen. Zij moesten de stad beschermen⁹. Er zijn in de 'Gouden Eeuw' veel schuttersstukken gemaakt. De schutters betaalden samen het schilderij, en wilden dus allemaal goed in beeld komen. Daarom waren het nogal statische¹⁰ en soms zelfs een beetje saaie¹¹ schilderijen. Hier zie je een min of meer traditioneel schuttersstuk:

Cornelis van Haarlem: Banket van de officieren van de St. Jorisdoelen

En dit is de Nachtwacht:

In plaats van een saai groepsportret maakt Rembrandt er een schilderij vol actie van: de schutters maken zich klaar om te vertrekken, en er gebeurt van alles: een man rechts slaat op de trommel, een hond blaft, een schutter links laadt¹² zijn geweer, en in het midden schiet zelfs een schutter met zijn geweer. Vooraan geeft de commandant Frans Banninck Cocq het sein¹³ om te vertrekken en begint zelf al te lopen. Het is alsof hij het volgende moment het schilderij uit zal lopen, recht naar de kijker toe. Ook gaf Rembrandt het schilderij in zijn details een symbolische betekenis mee. Zo valt de schaduw van de hand van Banninck Cocq precies om het wapen¹⁴ van Amsterdam op de goudkleurige jas van de andere officier in het midden, Frans van Ruytenburch, alsof de hand Amsterdam beschermt.

De Nachtwacht was een voor die tijd revolutionair schilderij, maar de schutters zelf waren minder tevreden: sommigen wilden eerst niet betalen, omdat zij er niet duidelijk genoeg opstonden.

Karakter

Rembrandt kon ook heel goed het karakter van mensen laten zien. Hij schilderde realistisch en liet de mensen zien zoals ze echt zijn. Als je naar zijn schilderijen kijkt, heb je het idee dat je bijna kunt zien wat de mensen denken. Rembrandt kon ook heel goed oude mensen schilderen. Een goed voorbeeld is het schilderij van de oude vrouw hieronder:

De vrouw leest in een boek. Dat boek is waarschijnlijk¹⁵ een religieus boek. Het licht valt niet op haar gezicht, maar op haar oude, gerimpelde hand.

De vrouw heeft waarschijnlijk slechte ogen, want ze gebruikt haar handen bij het lezen van de grote letters. Zo wil Rembrandt ons iets van het karakter van de vrouw laten zien: ze kan bijna niet meer lezen, maar toch wil ze elke dag nog over haar geloof lezen omdat het zo belangrijk voor haar is.

Vernieuwend tot het einde

Ook in zijn latere jaren bleef Rembrandt zich vernieuwen: zijn stijl werd veel minder gedetailleerd; hij leek sneller te werken en heel trefzeker¹⁶ een karakter te kunnen neerzetten. Bijvoorbeeld in het portret van Jan Six:

Het licht valt op de handen en het gezicht, die het meest gedetailleerd zijn uitgewerkt. Maar bijvoorbeeld de rode mantel is heel snel geschilderd.

Rembrandt maakte 600 schilderijen en 3000 tekeningen. Hij overleed in 1669. Toen Rembrandt overleed, leefde hij in armoede¹⁷. Hij had veel schulden opgebouwd. Hij was als schilder ook minder populair bij de Amsterdamse elite: ze vonden de schilderijen van Rembrandt te donker, en te 'slordig'. Maar Rembrandt weigerde¹⁸ te veranderen, en bleef geloven in zijn eigen stijl en visie. Nu zijn de schilderijen van Rembrandt wereldberoemd.

Wil je meer weten over Rembrandt? Kijk dan eens naar deze video:

https://www.npostart.nl/NPS_1190170

Of kijk op de website van het Rijksmuseum:

<https://www.rijksmuseum.nl/en/rijksstudio>

Of op de website van het Rembrandthuis:

<https://www.rembrandthuis.nl/>

Woordenlijst bij 'Rembrandt':

1	de eigenaar	:	de molen was van hem zelf
2.	welgesteld	:	niet arm, met best veel geld
3	de klassieke literatuur	:	de Griekse en Latijnse boeken en verhalen van ongeveer 800 voor Christus tot 476 na Christus
4	in de leer gaan	:	een beroep leren van iemand die dat beroep al kent
5	de rijkdom	:	dat de mensen rijk zijn
6	uniek	:	anders dan alle anderen
7	de compositie	:	hoe en op welke plaats de mensen en dingen op een schilderij staan, zodat het schilderij er mooi en interessant uitziet
8	de dramatiek	:	dat het dramatisch is, dat er veel gebeurt en dat het emoties laat zien of emoties bij de kijker oproept
9	beschermen	:	zorgen dat het veilig is
10	statisch	:	met weinig beweging, met weinig drama
11	saai	:	niet interessant, zonder 'leven'
12	het geweer laden	:	een kogel in het geweer doen en het geweer klaar maken om te schieten
13	het sein	:	het teken, het commando
14	het wapen	:	een tekening of afbeelding die het symbool is voor bijvoorbeeld een stad, een land of een familie. Het wapen van Amsterdam was een leeuw en 3 kruizen onder elkaar.
15	waarschijnlijk	:	bijna zeker
16	trefzeker	:	snel, maar toch heel precies, in één keer precies goed
17	de armoede	:	dat je arm bent, dat je te weinig geld hebt om goed te leven
18	weigeren	:	iets wat de mensen van je vragen toch niet doen

Oefening 1

- 1. Hoe was de jeugd van Rembrandt, volgens de tekst?**
  - A** Hij kwam uit een familie van adel, ging naar een goede school en op zijn 14^e naar de universiteit, en verhuisde naar Amsterdam om te leren schilderen.
  - B** Hij kwam uit een arme familie maar had zoveel talent dat hij naar een goede school mocht, en later naar de universiteit.
  - C** Hij kwam uit een familie met geld, ging naar een goede school, op zijn 14^e naar de universiteit en op zijn 16^e in de leer bij schilders.

- 2. Waarom was er in de 'Gouden Eeuw' zoveel werk voor Nederlandse schilders?**
  - A** De rijke burgers wilden graag schilderijen in hun huizen.
  - B** De kerken kochten veel schilderijen over verhalen uit de Bijbel.
  - C** In heel Europa wilden koningen en de rijke adel schilderijen uit Nederland in hun paleizen hebben.

- 3. Wat maakt Rembrandt als schilder uniek, volgens de tekst? (er zijn meer antwoorden goed)**
  - A** Hij was origineel en probeerde nieuwe dingen.
  - B** Hij bedacht een heel nieuw soort schilderij: het schuttersstuk.
  - C** Zijn gebruik van donker en licht was heel speciaal.
  - D** Hij gebruikte foto's om zijn modellen beter te kunnen schilderen.
  - E** Zijn schilderijen zijn vrolijk en hebben altijd lichte kleuren.
  - F** Hij had een heel goed gevoel voor compositie en dramatiek.
  - G** Hij kon goed het karakter van mensen laten zien.
  - H** Hij durfde te geloven in zijn eigen ideeën, ook als hij kritiek kreeg.

- 4. Wat was er zo speciaal aan de Nachtwacht?**
  - A** Het is heel snel geschilderd, en zonder veel details.
  - B** Het is geen portret van een groep mannen die naast elkaar staan of zitten, maar een schilderij vol actie.
  - C** Rembrandt laat zien dat de schutters echte Christenen zijn, die het geloof belangrijker vinden dan geld.

- 5. Is er een verschil tussen de jonge Rembrandt en de oudere Rembrandt?**
  - A** Ja, in het begin was hij heel vernieuwend, maar later niet meer.
  - B** Ja, de oudere Rembrandt schilderde sneller en kon met minder details toch heel goed het karakter van iemand laten zien.
  - C** Ja, Rembrandt werd steeds populairder en toen hij oud was, was hij al wereldberoemd.
  - D** Nee, er is eigenlijk geen verschil.

Oefening 2

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. welgesteld	[ ] anders dan alle anderen
2. beschermen	[ ] met best veel geld
3. saai	[ ] niet interessant
4. waarschijnlijk	[ ] zorgen dat het veilig is
5. uniek	[ ] bijna zeker
6. het sein	[ ] niet willen doen wat gevraagd wordt
7. de armoede	[ ] heel veel geld hebben
8. weigeren	[ ] het teken
9 de eigenaar	[ ] te weinig geld hebben
10 de rijkdom	[ ] de persoon van wie iets is

Oefening 3

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

beroemdste – rijkdom – stadspaleizen – leer – manieren – eigenaar - uniek

Rembrandt is een van de _____ Nederlandse schilders. Hij werd op 15 juli 1606 geboren in Leiden. Zijn ouders waren niet arm: zijn vader was _____ van een molen, en zijn moeder was de dochter van een welgestelde bakker. Rembrandt ging dan ook naar een goede school. Daar leerde hij latijn, kennis van de bijbel, klassieke literatuur en goede _____. Ook kreeg hij les in schilderen. Van zijn ouders moest hij naar de universiteit, maar Rembrandt zelf wilde liever schilder worden. Op zijn 14^e jaar ging hij naar de universiteit, waar hij literatuur en theologie studeerde. maar na 2 jaar ging hij in de _____ bij schilders, eerst in Leiden en toen in Amsterdam. Daarna begon hij zijn eigen schilderwerkplaats in Leiden. Toen Rembrandt 21 jaar was, verhuisde hij naar Amsterdam. Hij werd al snel een bekende schilder.

De ‘Gouden Eeuw’

Rembrandt leefde in de ‘Gouden Eeuw’, een periode van grote _____. En Amsterdam was de rijkste stad van Nederland. De rijke burgers bestelden veel schilderijen voor hun _____. Er was dus heel veel werk voor schilders. Bekende schilders uit die tijd zijn Frans Hals, Johannes Vermeer en Jan Steen. Maar Rembrandt is de bekendste van allemaal. Wat maakte hem zo _____? Waarom vinden mensen uit de hele wereld de schilderijen van Rembrandt zo mooi?

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

wapen – tevreden – soldaten – dramatiek – saaie – laadt – durfde – beschermen – sein

Vernieuwer

Een van de dingen die Rembrandt zo speciaal maken is dat hij een echte vernieuwer was: hij had originele ideeën en _____ nieuwe dingen uit te proberen, ook als de opdrachtgever daar niet altijd zo blij mee was. Speciaal is ook het gebruik van licht en donker in zijn schilderijen: de belangrijke mensen en dingen in zijn schilderijen staan altijd prachtig in het licht. Hij had een fantastisch gevoel voor compositie en _____ en wist echt leven in zijn schilderijen te brengen. Een goed voorbeeld is de Nachtwacht, het bekendste schilderij van Rembrandt. Het is een groot schilderij waarop schutters te zien zijn. Schutters waren een soort _____ of politiemensen. Zij moesten de stad _____. Er zijn in de 'Gouden Eeuw' veel schuttersstukken gemaakt. De schutters betaalden samen het schilderij, en wilden dus allemaal goed in beeld komen. Daarom waren het nogal statische en soms zelfs een beetje _____ schilderijen. In plaats van een saai groepsportret maakt Rembrandt van de Nachtwacht een schilderij vol actie: de schutters maken zich klaar om te vertrekken, en er gebeurt van alles: een man rechts slaat op de trommel, een hond blaft, een schutter links _____ zijn geweer, en in het midden schiet zelfs een schutter met zijn geweer. Vooraan geeft de commandant Frans Banninck Cocq het _____ om te vertrekken en begint zelf al te lopen. Het is alsof hij het volgende moment het schilderij uit zal lopen, recht naar de kijker toe. Ook gaf Rembrandt het schilderij in zijn details een symbolische betekenis mee. Zo valt de schaduw van de hand van Banninck Cocq precies om het _____ van Amsterdam op de goudkleurige jas van de andere officier in het midden, Frans van Ruytenburch, alsof de hand Amsterdam beschermt. De Nachtwacht was een voor die tijd revolutionair schilderij, maar de schutters zelf waren minder _____: sommigen wilden eerst niet betalen, omdat zij er niet duidelijk genoeg opstonden.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

slordig – overleed – mantel – stijl – trefzeker – weigerde – karakter – gerimpelde

Rembrandt kon ook heel goed het _____ van mensen laten zien. Hij schilderde realistisch en liet de mensen zien zoals ze echt zijn. Als je naar zijn schilderijen kijkt, heb je het idee dat je bijna kunt zien wat de mensen denken. Rembrandt kon ook heel goed oude mensen schilderen. Een goed voorbeeld is het

schilderij van de oude vrouw: de vrouw leest in een boek. Dat boek is waarschijnlijk een religieus boek. Het licht valt niet op haar gezicht, maar op haar oude, _____ hand.

De vrouw heeft waarschijnlijk slechte ogen, want ze gebruikt haar handen bij het lezen van de grote letters. Zo wil Rembrandt ons iets van het karakter van de vrouw laten zien: ze kan bijna niet meer lezen, maar toch wil ze elke dag nog over haar geloof lezen omdat het zo belangrijk voor haar is.

Vernieuwend tot het einde

Ook in zijn latere jaren bleef Rembrandt zich vernieuwen: zijn _____ werd veel minder gedetailleerd; hij leek sneller te werken en heel _____ een karakter te kunnen neerzetten. Bijvoorbeeld in het portret van Jan Six: het licht valt op de handen en het gezicht, die het meest gedetailleerd zijn uitgewerkt. Maar bijvoorbeeld de rode _____ is heel snel geschilderd.

Rembrandt maakte 600 schilderijen en 3000 tekeningen. Hij _____ in 1669. Toen Rembrandt overleed, leefde hij in armoede. Hij had veel schulden opgebouwd. Hij was als schilder ook minder populair bij de Amsterdamse elite: ze vonden de schilderijen van Rembrandt te donker, en te _____. Maar Rembrandt _____ te veranderen, en bleef geloven in zijn eigen stijl en visie. Nu zijn de schilderijen van Rembrandt wereldberoemd.

4. Het planetarium van Eise Eisinga (1744 – 1828)

In Franeker, een stadje in Friesland, kan je iets unieks zien: het oudste nog werkende planetarium¹ ter wereld. Het werd tussen 1774 en 1781 gebouwd door Eise Eisinga, in zijn eigen huiskamer.

het planetarium van Eise Eisinga (bron: Erik Zachte <https://commons.wikimedia.org>)

Wie was Eise Eisinga?

Eise Eisinga werd in 1744 geboren. Hij was hoogbegaafd². Maar omdat zijn vader een eenvoudig beroep had, mocht hij niet naar het gymnasium³. Hij moest, net als zijn vader, na de lagere school gaan werken als wolkammer⁴. Maar in zijn vrije tijd probeerde hij zoveel mogelijk te leren over wiskunde⁵ en sterrenkunde. Zo liep hij elke week naar Franeker om daar op de academie wiskundeboeken te bestuderen. Toen hij 15 jaar was, had hij al een boek van 650 pagina's geschreven over wiskunde, en toen hij 17 was publiceerde hij een boek over sterrenkunde.

Waarom bouwde Eise zijn planetarium?

Op 8 mei 1774 was er iets bijzonders te zien aan de hemel: de planeten Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en de maan stonden heel dichtbij elkaar. Een maand eerder, in april 1774, stond in een krant uit Leeuwarden een stukje daarover van een dominee⁶ uit Friesland. Hij voorspelde⁷ dat iets vreselijks zou gebeuren. De planeten en de maan zouden tegen elkaar botsen. Daardoor zou de aarde tegen de zon worden geslingerd⁸ en verbranden. Veel mensen in Friesland werden erg bang, en dachten dat het einde van de wereld bijna gekomen was.

Maar Eise Eisinga had ons zonnestelsel goed bestudeerd, en wist dat er niets aan de hand was. De planeten leken wel dicht bij elkaar te staan, maar in werkelijkheid⁹ zaten er tientallen of zelfs honderden miljoenen kilometers afstand tussen. Hij wilde de mensen laten zien hoe het zonnestelsel werkt, en dat ze niet bang hoefden te zijn. Daarom besloot hij zijn planetarium te bouwen.

Het planetarium

Om te beginnen verlaagde¹⁰ Eise het plafond in zijn woonkamer. Daarboven, op de zolder, bouwde hij een heel groot uurwerk, dat ervoor moest zorgen dat alle planeten precies op de goede snelheid bewogen. Aan het plafond maakte hij het planetarium. Toen hij begon dacht Eise dat het werk een half jaar zou duren, maar dat viel tegen¹¹: uiteindelijk duurde het 7 jaar. Geen wonder¹² als je bedenkt dat Eise nog nooit een uurwerk had gebouwd, en dus eerst moest leren hoe je dat doet. Maar toen het klaar was, klopte het precies: 1 millimeter op het plafond van Eise was in werkelijkheid 1 miljoen kilometer, en alle planeten draaiden precies in de juiste snelheid om de zon. Mercurius bijvoorbeeld draait in 88 dagen om de zon, en de aarde in 1 jaar, maar Saturnus doet meer dan 29 jaar over één ronde. Ook nu nog geeft het planetarium precies de juiste plaats van alle planeten aan!

het uurwerk

het museum (bron: I, Bouwe Brouwer, <https://commons.wikimedia.org>)

Museum

Al tijdens het leven van Eise Eisinga kwamen er veel bezoekers kijken naar het planetarium. Ook veel wetenschappers waren enthousiast. Koning Willem I kwam kijken, en kocht het in huis in 1825. Nu is het huis van Eise Eisinga een museum.

Wil je meer weten over Eise Eisinga en zijn planetarium? Kijk dan naar deze video:

<https://schooltv.nl/video/popup/eise-eisinga-7-jaar-lang-werkt-hij-aan-een-bijzonder-planetarium/#autoplay>

Of kijk op de website van het museum:

<https://www.planetarium-friesland.nl/>

Wil je meer weten over ons zonnestelsel? Kijk dan eens naar een van deze video's:

<https://schooltv.nl/video/ons-zonnestelsel-acht-planeten-en-een-heleboel-sterren-en-manen/>

<https://www.ntr.nl/html/micro/schooltv/planeten/>

<https://www.dailymotion.com/video/x328ilc>

Woordenlijst bij Eise Eisinga:

1. het planetarium : een model dat laat zien hoe het zonnestelsel eruit ziet en hoe de planeten om de zon draaien.

het zonnestelsel

2. hoogbegaafd : heel intelligent
3. het gymnasium : een school waar je o.a. Latijn en Grieks leert
4. de wolkamer : iemand die wol zo bewerkt dat je er bijvoorbeeld kleding van kunt maken
5. de wiskunde : de mathematica

6. de dominee : een priester van een protestantse kerk
7. voorspellen : zeggen dat iets in de toekomst gaat gebeuren
8. slingeren : hard gooien
9. in werkelijkheid : in de realiteit; niet zoals het lijkt, maar zoals het écht is
10. verlagen : lager maken
11. tegenvallen : slechter gaan dan je dacht toen je begon
12. geen wonder : dat is niet vreemd

Oefening 1

- 1. Waarom wist Eise Eisinga zoveel over het zonnestelsel?**
  - A Dat had hij geleerd van een dominee.
  - B Hij was heel slim en gebruikte zijn vrije tijd om te studeren.
  - C Hij werkte op de academie (de universiteit).

- 2. Wat kan je in het museum van Eise Eisinga zien?**
  - A Het universum, met alle sterren en planeten.
  - B Hoe de aarde in 1774 bijna verbrandde.
  - C Hoe de planeten om de zon draaien.

- 3. Wat was er zo bijzonder op 8 mei 1774?**
  - A Vier planeten en de maan leken heel dicht bij elkaar te staan.
  - B De zon en de aarde kwamen heel dicht bij elkaar.
  - C Het planetarium van Eise Eisinga was klaar.

- 4. Waarom waren veel mensen bang?**
  - A Ze dachten dat ze een groot vuur aan de hemel zouden zien.
  - B Ze dachten dat de aarde te dicht bij de zon zou komen, en dat iedereen zou sterven omdat het te warm zou worden.
  - C Ze dachten dat de aarde tegen de zon zou botsen en dat iedereen dood zou gaan.

- 5. Wanneer was het planetarium van Eise Eisinga klaar?**
  - A Net op tijd om de mensen te laten zien dat er op 7 mei 174 niets zou gaan gebeuren.
  - B Ongeveer 7 jaar na 7 mei 1774.
  - C Dat staat niet in de tekst.

- 6. Wat vond de vrouw van Eise Eisinga ervan dat hij een planetarium in de woonkamer bouwde?**
  - A Ze was boos, vooral omdat het zo lang duurde.
  - B Ze vond het een heel goed idee, omdat de mensen dan niet meer bang hoefden te zijn.
  - C Dat staat niet in de tekst.

Oefening 2

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. hoogbegaafd	[ ]	school waar je o.a Grieks en Latijn leert
2. tegenvallen	[ ]	heel intelligent
3. de wiskunde	[ ]	de mathematica
4. geen wonder	[ ]	slechter gaan dan je dacht
5. het gymnasium	[ ]	dat is niet vreemd
6. voorspellen	[ ]	lager maken
7. verlagen	[ ]	hard gooien
8. de dominee	[ ]	zeggen dat iets gaat gebeuren
9 in werkelijkheid	[ ]	priester van een protestantse kerk
10 slingeren	[ ]	niet zoals het lijkt

Oefening 3

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

al – unieks – liep – wiskunde – hoogbegaafd – eigen - eenvoudig

In Franeker, een stadje in Friesland, kan je iets _____ zien: het oudste nog werkende planetarium ter wereld. Het werd tussen 1774 en 1781 gebouwd door Eise Eisinga, in zijn _____ huiskamer.

Wie was Eise Eisinga?

Eise Eisinga werd in 1744 geboren. Hij was _____. Maar omdat zijn vader een _____ beroep had, mocht hij niet naar het gymnasium. Hij moest, net als zijn vader, na de lagere school gaan werken als wolkammer. Maar in zijn vrije tijd probeerde hij zoveel mogelijk te leren over _____ en sterrenkunde. Zo _____ hij elke week naar Franeker om daar op de academie wiskundeboeken te bestuderen. Toen hij 15 jaar was, had hij _____ een boek van 650 pagina's geschreven over wiskunde, en toen hij 17 was publiceerde hij een boek over sterrenkunde.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

botsen – afstand - geslingerd – hemel – dominee – voorspelde – besloot

Waarom bouwde Eise zijn planetarium?

Op 8 mei 1774 was er iets bijzonders te zien aan de _____: de planeten Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en de maan stonden heel dichtbij elkaar. Een maand eerder, in april 1774, stond in een krant uit Leeuwarden een stukje daarover van een _____ uit Friesland. Hij _____ dat iets vreselijks zou gebeuren. De planeten en de maan zouden tegen elkaar _____.

Daardoor zou de aarde tegen de zon worden _____ en verbranden. Veel mensen in Friesland werden erg bang, en dachten dat het einde van de wereld bijna gekomen was.

Maar Eise Eisinga had ons zonnestelsel goed bestudeerd, en wist dat er niets aan de hand was. De planeten leken wel dicht bij elkaar te staan, maar in werkelijkheid zaten er tientallen of zelfs honderden miljoenen kilometers _____ tussen. Hij wilde de mensen laten zien hoe het zonnestelsel werkt, en dat ze niet bang hoefden te zijn. Daarom _____ hij zijn planetarium te bouwen.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

bewogen – tijdens - tegen – uurwerk – geeft - plafond – werkelijkheid

Het planetarium

Om te beginnen verlaagde Eise het _____ in zijn woonkamer. Daarboven, op de zolder, bouwde hij een heel groot _____, dat ervoor moest zorgen dat alle planeten precies op de goede snelheid _____.

Aan het plafond maakte hij het planetarium. Toen hij begon dacht Eise dat het werk een half jaar zou duren, maar dat viel _____: uiteindelijk duurde het 7 jaar. Geen wonder als je bedenkt dat Eise nog nooit een uurwerk had gebouwd, en dus eerst moest leren hoe je dat doet. Maar toen het klaar was, klopte het precies: 1 millimeter op het plafond van Eise was in _____ 1 miljoen kilometer, en alle planeten draaiden precies in de juiste snelheid om de zon. Mercurius bijvoorbeeld draait in 88 dagen om de zon, en de aarde in 1 jaar, maar Saturnus doet meer dan 29 jaar over één ronde. Ook nu nog _____ het planetarium precies de juiste plaats van alle planeten aan!

Museum

Al _____ het leven van Eise Eisinga kwamen er veel bezoekers kijken naar het planetarium. Ook veel wetenschappers waren enthousiast. Koning Willem I kwam kijken, en kocht het in huis in 1825. Nu is het huis van Eise Eisinga een museum.

5. Napoleon - De Franse Tijd

Nederland is nu een koninkrijk, met Willem Alexander als koning. Maar dat is niet altijd zo geweest. Vanaf de Tachtigjarige Oorlog (1568 – 1648) was Nederland een republiek. Pas in 1806 kreeg Nederland zijn eerste koning. Dat was geen Nederlander, maar een Fransman: Lodewijk, de broer van Napoleon. Hoe werd hij koning van Nederland?

de Franse revolutie

Napoleon

De Franse Revolutie en Napoleon

In 1789 gebeurde er iets ongeken¹ in Europa: de Franse Revolutie. Het Franse volk kwam in opstand² en greep de macht. Tot die tijd waren de koning, de adel³ en de kerk de baas geweest in Frankrijk. De koning had absolute macht: wat hij besliste, moest gebeuren. Die macht was hem, zo dacht men, door God gegeven. Wie kritiek had op de koning, had dus eigenlijk kritiek op God. De adel en de kerk hadden veel privileges⁴; zo hoefde de adel geen belasting te betalen. De boeren en de burgers⁵ hadden veel minder rechten. Ze moesten bijvoorbeeld 10% van hun loon aan de kerk betalen. De boeren moesten belasting betalen en een deel van hun oogst⁶ afstaan. Bovendien moesten ze een aantal dagen per jaar gratis werken voor de grootgrondbezitters. Ook was er veel honger. Dat kwam onder andere doordat rijke speculanten het graan opkochten dat nodig was voor het bakken van brood. Zo verdienden ze een fortuin⁷ door de honger van het volk.

Maar toen kwam dus de Franse revolutie. Frankrijk werd een republiek, en in plaats van de koning, de adel en de kerk was het volk nu de baas. De 3 belangrijkste principes van de republiek waren vrijheid, gelijkheid en broederschap.

In 1799 greep Napoleon de macht in Frankrijk. Hij werd de keizer van Frankrijk. En hij was de leider van het Franse leger. Hij vocht tegen de legers van Engeland, Oostenrijk en Rusland. In het begin had Napoleon succes. Hij veroverde⁸ veel landen in Europa. In 1806 had Napoleon de macht in een groot deel van Europa. En in Frankrijk was hij enorm populair.

Willem V

De patriotten en de Bataafse republiek

In Nederland ging het intussen economisch niet meer zo goed. Er was veel werkloosheid, en in de handel was Engeland veel machtiger dan Nederland. Het bestuur was in handen van de regenten⁹ en de stadhouder¹⁰, Willem V van Oranje. De burgers hadden heel weinig

invloed¹¹. Een groep burgers gaf de stadhouder en de 'corrupte' regenten de schuld van de slechte situatie. Ze noemden zich 'patriotten'. In 1787 probeerden ze de macht over te nemen, maar de vrouw van Willem V vroeg hulp aan haar broer, de koning van Pruisen. De patriotten verloren de strijd tegen dit leger, en moesten vluchten. Veel patriotten vluchtten naar Frankrijk.

In 1795 veroverden de patriotten samen met het Franse leger Nederland. Willem V vluchtte naar Engeland. Veel Nederlanders waren blij met het vertrek van Willem V en met de komst van de Fransen. Burgers kregen nu de kans om leiding te geven aan Nederland. Vanaf 1795 heette Nederland 'de Bataafse Republiek', met een regering van burgers. Maar de invloed van Frankrijk op de regering was groot. Frankrijk besliste wat er moest gebeuren. Nederland moest 25.000 soldaten uit Frankrijk verzorgen, en 100 miljoen gulden aan Frankrijk betalen. En Nederland moest België, Zeeuws Vlaanderen en Maastricht aan Frankrijk geven.

Lodewijk

Nederland krijgt een Franse koning

Toch was Napoleon niet tevreden over de Bataafse republiek. Hij vond dat ze te weinig luisterden naar wat Frankrijk wilde. Ook vond hij dat ze teveel handelscontacten met Engeland hadden, terwijl hij de handel met Engeland juist had verboden.

Napoleon had een broer: Lodewijk. Lodewijk werd de koning van Nederland in 1806. Lodewijk nam zijn taak serieus, en probeerde een goede koning te zijn voor Nederland. Hij nam taalles, en reisde door heel Nederland. De problemen die hij daar zag probeerde hij op te lossen¹². Vaak lukte dat ook. Hij moderniseerde het bestuur en stimuleerde de cultuur en de wetenschappen. Hij richtte organisaties op¹³ die nu nog bestaan, zoals de Koninklijke Academie van Wetenschappen, de Koninklijke Bibliotheek en het Rijksmuseum. Ook organiseerde hij snelle en efficiënte hulp bij rampen¹⁴ en epidemieën. Hij was dan ook best populair.

Maar Napoleon was niet tevreden over zijn broer. Hij vond dat Lodewijk teveel aan het belang van Nederland dacht, en te weinig aan het belang van Frankrijk. Napoleon wilde meer belasting en meer soldaten uit Nederland. Daarom stuurde Napoleon in 1810 zijn broer weg. Nederland was nu een provincie van Frankrijk.

Het einde van de Franse tijd

In 1812 verloor Napoleon de oorlog in Rusland. Veel soldaten van het Franse leger waren in Rusland gestorven. Veel mensen in Frankrijk waren teleurgesteld¹⁵. Zij wilden niet langer dat Napoleon de leider van Frankrijk was. Napoleon werd in 1813 afgezet.

Nederland werd in 1813 weer een zelfstandig land. De regering werd geleid door Willem Frederik, de zoon van Willem V. Willem Frederik werd koning, en werd Willem I genoemd. Hij was dus de eerste Nederlandse koning van Nederland.

Willem I

De erfenis van de Franse tijd

De Franse tijd heeft gezorgd voor een modernisering van het Nederlandse bestuur en de rechtspraak¹⁶. Dingen die we nu in een democratisch land heel normaal vinden, zoals een parlement dat door burgers is gekozen, een grondwet, gelijkheid van alle burgers voor de wet en zelfs het hebben van een vaste achternaam, zijn in de tijd van de Bataafse republiek en Napoleon in Nederland geïntroduceerd. Ook de 'scheiding der machten', een idee van de Franse filosoof Montesquieu, is door Frankrijk in Nederland geïntroduceerd. Montesquieu had veel kritiek op de maatschappij in Frankrijk vóór de Franse revolutie. Vooral de absolute macht van de koning vond hij een probleem. Daarom wilde hij de absolute macht verdelen over drie instanties¹⁷: de 'wetgevende macht' (het parlement, dat wetten mag maken), de 'uitvoerende macht' (de regering) en de 'rechtsprekende macht' (de rechters, die uitspraken kunnen doen en straffen kunnen geven). De drie machten zijn onafhankelijk en moeten elkaar controleren, zodat er nooit één instantie teveel macht kan krijgen.

En sinds de Franse tijd is Nederland dus geen republiek meer, maar een koninkrijk, met de familie van Willem van Oranje als koninklijke familie.

Wil je meer weten over de Franse revolutie? Kijk dan naar deze video:

<https://www.youtube.com/watch?v=bt6Q7x2Xvgw>

Of over Napoleon? Kijk dan naar deze video:

https://www.youtube.com/watch?v=2_BS1xBagsQ

Of over de patriotten en de Bataafse republiek? Kijk dan naar deze video:

<https://www.youtube.com/watch?v=fs7EWzsm-Uw>

Of over Lodewijk, de eerste koning van Nederland? Kijk dan naar een van deze video's:

<https://www.youtube.com/watch?v=Vm8ogSQ5Vg8>

<https://www.youtube.com/watch?v=uc7-YpIOehk>

<https://www.youtube.com/watch?v=m7XLdZ1XMpo>

<https://www.youtube.com/watch?v=5Uz8mQiV2f0>

<https://www.youtube.com/watch?v=PFUEJ52aqYI>

Woordenlijst bij 'Napoleon – de Franse tijd':

1	iets ongeken	:	iets unieks, iets wat nog nooit gebeurd is
2.	de opstand	:	dat je gaat vechten tegen de machthebbers (= de mensen die de baas zijn).
3	de adel	:	mensen van een familie die van de koning een titel hebben gekregen: bijvoorbeeld prins, hertog of graaf. Het zijn rijke en machtige mensen.
4	het privilege	:	het voorrecht, een recht dat jij wél hebt maar andere mensen niet
5	de burgers	:	de 'normale' inwoners van een land, die niet de privileges van de adel of de kerk hebben
6	de oogst	:	het graan, de groenten en de andere planten die de boer van het land haalt
7	het fortuin	:	héél veel geld
8	veroveren	:	in een oorlog van een ander land afpakken
9	de regenten	:	de bestuurders van het land. Zij kwamen bijna altijd uit de groep van de adel of van de rijkste burgerfamilies.
10	de stadhouder	:	Vóóordat Nederland een republiek was was de stadhouder de plaatsvervanger van de koning. Daarna was hij een soort militair en politiek leider.
11	de invloed	:	dat er naar je ideeën en wensen wordt geluisterd, en dat er ook iets mee wordt gedaan
12	oplossen	:	een goed antwoord op een probleem bedenken
13	oprichten	:	een organisatie officieel starten
14	de ramp	:	een heel groot ongeluk, vaak met veel doden en gewonden
15	teleurgesteld	:	(heel) ontevreden omdat het resultaat zo slecht is
16	de rechtspraak	:	het juridische systeem
17	de instantie	:	de officiële organisatie

Oefening 1

- 1. Hoe werd Lodewijk koning van Nederland?**
  - A Hij werd door Nederland gevraagd om koning te worden.
  - B Dat hadden de patriotten aan Napoleon gevraagd.
  - C Dat wilde zijn broer, Napoleon.

- 2. Wat was er zo uniek aan de Franse revolutie?**
  - A Dat het volk zélf aan de macht kwam.
  - B Frankrijk was het eerste land in Europa dat een republiek werd.
  - C Na de revolutie hoefde niemand meer belasting te betalen.

- 3. Waarom probeerden de patriotten de macht over te nemen?**
  - A Ze waren enthousiast over de Franse revolutie, en wilden bij Frankrijk horen.
  - B Ze vonden dat Nederland slecht bestuurd werd door de regenten en de stadhouder.
  - C Ze wilden veel meer samenwerking en handel met Engeland.

- 4. Wie had de macht in de Bataafse republiek?**
  - A Lodewijk.
  - B Willem V.
  - C De burgers van Nederland.
  - D Officieel de burgers van Nederland, maar eigenlijk Frankrijk.

- 5. Waarom was Lodewijk een populaire koning in Nederland?**
  - A Hij sprak voor een Fransman heel goed Nederlands.
  - B Hij weigerde belasting en soldaten uit Nederland naar Frankrijk te sturen.
  - C Hij loste problemen op, moderniseerde het bestuur en gaf hulp bij rampen.

- 6. Welke dingen zijn een 'erfenis' van de Franse tijd? (Er zijn meer antwoorden goed)**
  - A Dat Nederland een republiek werd.
  - B Dat Nederland een koninkrijk werd.
  - C Het rijksmuseum.
  - D Dat je geen belasting aan de kerk hoeft te betalen.
  - E Een door de burgers gekozen parlement.
  - F Dat we een nationaal leger hebben.
  - G Dat iedereen een vaste achternaam moet hebben.
  - H Dat alle Nederlanders voor de wet gelijk zijn.

Oefening 2

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. de instantie	[ ]	militair en politiek leider
2. de opstand	[ ]	dat er iets met je ideeën wordt gedaan
3. de invloed	[ ]	vechten tegen de machthebbers
4. de oogst	[ ]	officiële organisatie
5. de stadhouder	[ ]	wat de boer van het land haalt
6. veroveren	[ ]	een antwoord op een probleem vinden
7. oplossen	[ ]	in een oorlog van een ander land afpakken
8. oprichten	[ ]	ontevreden met het resultaat
9 teleurgesteld	[ ]	het is nog nooit gebeurd
10 ongekend	[ ]	officieel starten

Oefening 3

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

greep – eigenlijk – veroverde – afstaan – graan – besliste – broederschap - rechten

In 1789 gebeurde er iets ongekends in Europa: de Franse Revolutie. Het Franse volk kwam in opstand en _____ de macht. Tot die tijd waren de koning, de adel en de kerk de baas geweest in Frankrijk. De koning had absolute macht: wat hij _____, moest gebeuren. Die macht was hem, zo dacht men, door God gegeven. Wie kritiek had op de koning, had dus _____ kritiek op God. De adel en de kerk hadden veel privileges; zo hoefde de adel geen belasting te betalen. De boeren en de burgers hadden veel minder _____. Ze moesten bijvoorbeeld 10% van hun loon aan de kerk betalen. De boeren moesten belasting betalen en een deel van hun oogst _____. Bovendien moesten ze een aantal dagen per jaar gratis werken voor de grootgrondbezitters. Ook was er veel honger. Dat kwam onder andere doordat rijke speculanten het _____ opkochten dat nodig was voor het bakken van brood. Zo verdienden ze een fortuin door de honger van het volk.

Maar toen kwam dus de Franse revolutie. Frankrijk werd een republiek, en in plaats van de koning, de adel en de kerk was het volk nu de baas. De 3 belangrijkste principes van de republiek waren vrijheid, gelijkheid en _____.

In 1799 greep Napoleon de macht in Frankrijk. Hij werd de keizer van Frankrijk. En hij was de leider van het Franse leger. Hij vocht tegen de legers van Engeland, Oostenrijk en Rusland. In het begin had Napoleon succes. Hij _____ veel

landen in Europa. In 1806 had Napoleon de macht in een groot deel van Europa. En in Frankrijk was hij enorm populair.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

intussen – over – besliste – verzorgen – invloed – regenten – strijd - leiding

In Nederland ging het _____ economisch niet meer zo goed. Er was veel werkloosheid, en in de handel was Engeland veel machtiger dan Nederland. Het bestuur was in handen van de _____ en de stadhouder, Willem V van Oranje. De burgers hadden heel weinig _____. Een groep burgers gaf de stadhouder en de 'corrupte' regenten de schuld van de slechte situatie. Ze noemden zich 'patriotten'. In 1787 probeerden ze de macht _____ te nemen, maar de vrouw van Willem V vroeg hulp aan haar broer, de koning van Pruisen. De patriotten verloren de _____ tegen dit leger, en moesten vluchten. Veel patriotten vluchtten naar Frankrijk.

In 1795 veroverden de patriotten samen met het Franse leger Nederland. Willem V vluchtte naar Engeland. Veel Nederlanders waren blij met het vertrek van Willem V en met de komst van de Fransen. Burgers kregen nu de kans om _____ te geven aan Nederland. Vanaf 1795 heette Nederland 'de Bataafse Republiek', met een regering van burgers. Maar de invloed van Frankrijk op de regering was groot. Frankrijk _____ wat er moest gebeuren. Nederland moest 25.000 soldaten uit Frankrijk _____, en 100 miljoen gulden aan Frankrijk betalen. En Nederland moest België, Zeeuws Vlaanderen en Maastricht aan Frankrijk geven.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

afgezet – wetenschappen - lossen – teleurgesteld – lukte - rampen – richtte - terwijl

Toch was Napoleon niet tevreden over de Bataafse republiek. Hij vond dat ze te weinig luisterden naar wat Frankrijk wilde. Ook vond hij dat ze teveel handelscontacten met Engeland hadden, _____ hij de handel met Engeland juist had verboden.

Napoleon had een broer: Lodewijk. Lodewijk werd de koning van Nederland in 1806. Lodewijk nam zijn taak serieus, en probeerde een goede koning te zijn voor Nederland. Hij nam taalles, en reisde door heel Nederland. De problemen die hij daar zag probeerde hij op te _____. Vaak _____ dat ook. Hij moderniseerde het bestuur en stimuleerde de cultuur en de _____. Hij _____ organisaties op die nu nog bestaan, zoals de Koninklijke Academie van Wetenschappen, de Koninklijke Bibliotheek en het Rijksmuseum. Ook organiseerde hij snelle en efficiënte hulp bij _____ en epidemieën. Hij

was dan ook best populair.

Maar Napoleon was niet tevreden over zijn broer. Hij vond dat Lodewijk teveel aan het belang van Nederland dacht, en te weinig aan het belang van Frankrijk. Napoleon wilde meer belasting en meer soldaten uit Nederland. Daarom stuurde Napoleon in 1810 zijn broer weg. Nederland was nu een provincie van Frankrijk.

In 1812 verloor Napoleon de oorlog in Rusland. Veel soldaten van het Franse leger waren in Rusland gestorven. Veel mensen in Frankrijk waren _____. Zij wilden niet langer dat Napoleon de leider van Frankrijk was. Napoleon werd in 1813 _____.

Nederland werd in 1813 weer een zelfstandig land. De regering werd geleid door Willem Frederik, de zoon van Willem V. Willem Frederik werd koning, en werd Willem I genoemd. Hij was dus de eerste Nederlandse koning van Nederland.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

grondwet – rechtspraak - republiek – burgers – uitvoerende - verdelen – scheiding – onafhankelijk

De Franse tijd heeft gezorgd voor een modernisering van het Nederlandse bestuur en de _____. Dingen die we nu in een democratisch land heel normaal vinden, zoals een parlement dat door _____ is gekozen, een _____, gelijkheid van alle burgers voor de wet en zelfs het hebben van een vaste achternaam, zijn in de tijd van de Bataafse republiek en Napoleon in Nederland geïntroduceerd. Ook de '_____ der machten', een idee van de Franse filosoof Montesquieu, is door Frankrijk in Nederland geïntroduceerd. Montesquieu had veel kritiek op de maatschappij in Frankrijk vóór de Franse revolutie. Vooral de absolute macht van de koning vond hij een probleem. Daarom wilde hij de absolute macht _____ over drie instanties: de 'wetgevende macht' (het parlement, dat wetten mag maken), de '_____ macht' (de regering) en de 'rechtsprekende macht' (de rechters, die uitspraken kunnen doen en straffen kunnen geven). De drie machten zijn _____ en moeten elkaar controleren, zodat er nooit één instantie teveel macht kan krijgen. En sinds de Franse tijd is Nederland dus geen _____ meer, maar een koninkrijk, met de familie van Willem van Oranje als koninklijke familie.

Antwoorden

Tekst 1 – Willem van Oranje

Oefening 1: 1 = C 2 = B 3 = A 4 = A 5 = B 6 = C 7 = B

Oefening 2:

[4]

[3]

[1]

[5]

[7]

[2]

[6]

Oefening 3:

[3]

[5]

[6]

[1]

[4]

[2]

Oefening 4:

opstand – onafhankelijk – verhuist – lage – erft – ineens – hof
beeldenstorm – ontevreden – belasting – streng – straffen – stuk – gedood
eens – respect – tegen – leger – gevecht – leider – laat
vermoorden – gelooft – afspraak – pistool – begraven – vrede – gaat

Tekst 2 – De ‘Gouden Eeuw’

Oefening 1: 1 = B 2 = C 3 = A, C, D, G 4 = A 5 = C

Oefening 2:

[3]

[1]

[4]

[2]

[6]

[7]

[5]

[8]

Oefening 3:

oorlog – zeker – wereldhandel – kunsten – reden – veroverde – gebied
opgericht – voeren – voorkwamen – opium – gegraven – verschillende - wetenschap
voorsprong – molens – vchten – adel – boeren – republiek – financiële
slavenhandel – ellende – stierven – voeren – vermoordde – besloot – koloniën

Tekst 3 – Rembrandt

Oefening 1: 1 = C 2 = A 3 = A, C, F, G, H 4 = B 5 = B

Oefening 2:

[5]	[8]
[1]	[10]
[3]	[6]
[2]	[7]
[4]	[9]

Oefening 3:

beroemdste – eigenaar – manieren – leer – rijkdom – stadspaleizen – uniek
durfde – dramatiek – soldaten – beschermen – saaie – laadt – sein – wapen – tevreden
karakter – gerimpelde – stijl – trefzeker – mantel – overleed – slordig – weigerde

Tekst 4 – Eise Eisinga

Oefening 1: 1 = B 2 = C 3 = A 4 = C 5 = B 6 = C

Oefening 2:

[5]	[7]
[1]	[10]
[3]	[6]
[2]	[8]
[4]	[9]

Oefening 3:

unieks – eigen – hoogbegaafd – eenvoudig – wiskunde – liep - al
hemel – dominee – voorspelde – botsen – geslingerd – afstand – besloot
plafond – uurwerk – bewogen – tegen – werkelijkheid – geeft – tijdens

Tekst 5 – Napoleon – de Franse tijd

Oefening 1: 1 = C 2 = A 3 = B 4 = D 5 = C 6 = B, C, E, G, H

Oefening 2:

[5]	[7]
[3]	[6]
[2]	[9]
[1]	[10]
[4]	[8]

Oefening 3:

greep – besliste – eigenlijk – rechten – afstaan – graan – broederschap – veroverde
intussen – regenten – invloed – over – strijd – leiding – besliste - verzorgen

terwijl – lossen – lukte – wetenschappen – richtte – rampen – teleurgesteld – afgezet
rechtspraak – burgers – grondwet – scheiding – verdelen – uitvoerende – onafhankelijk -
republiek